

Musarum et patriae fulgida stella suae

## INSCENACE BOHUSLAVA HASIŠTEJNSKÉHO Z LOBKOVIC A SEBEIDENTIFIKAČNÍ PRAKTIKY ČESKÝCH HUMANISTŮ POLOVINY 16. STOLETÍ

LUCIE STORCHOVÁ (Filozofický ústav AV ČR, v.v.i.)

Citát v titulu článku, který pochází z dopisu saského humanisty Georgia Fabricia Ioannu Bannonovi, básníku podporovanému Janem st. Hodějovským,<sup>1</sup> aluduje některé z problémů, na které chce následující článek poukázat. Jedná se totiž o vícekrát citovaný výrok Conrada Celtise (poněkud „podezřelý“ autority, z pohledu nacionálního paradigmatu českých dějin), který se stal součástí reprezentace Bohuslava Hasištejnského v polovině 16. století a současně fungoval ve specifickém humanistickém diskursu národa operujícím s agonálním principem.

Na následujících stránkách se pokusím tematizovat způsoby, jak skupina humanistů v českých zemích po polovině století inscenovala ve svých textech Bohuslava Hasištejnského a jak byly tyto inscenace zapojeny do legitimizačních a sebeidentifikačních diskursů a strategií této skupiny, případně jak byly kapitalizovány při pohybu v dobovém literárním poli.<sup>2</sup> Po konceptuální stránce se tedy nebude jednat pouze o to popsat „druhý život“ (*Nachleben*) tohoto humanisty. *Conservanda et propaganda memoria vatis*,<sup>3</sup> o níž psali o dvě generace mladší humanisté, bude analyzována jako specifická reprezentace zakotvená v určitém způsobu vypovídání a spoluutvářející partikulární historickou sociální skupinu. K inscenaci Hasištejnského docházelo, jak se ukáže, stálým recitováním korpusu paratextů v dobových edicích, a reprezentace Bohuslava Hasištejnského se tak stávala nositelem různých, postupně sedimentujících

významů. Inscenace Hasištejnského v pozdější humanistické produkci v tomto smyslu prokázaly značný sémantický a identitotvorný potenciál.<sup>4</sup>

Kromě argumentace je nutno přihlídnout i k figurativní rovině těchto výpovědí, poněvadž je nelze považovat za výhradně intencionální. Ačkoliv závěrečná část výkladu vychází z konceptu literárního pole, aktéři se na něm nepohybovali na základě čistě racionální volby ani pouze v důsledku inkorporovaných sociálních dispozic (ve smyslu habitu, jak by ho chápali badatelé zkoumající literární pole na základě symbolické sociologie P. Bourdieuho). I v humanistickém literárním poli probíhala komunikace v řeči nadané kvaziautomatickou produktivitou a významy se v tomto procesu utvářely nekontrolovaně, což determinovalo i texty podílející se na sebeidentifikacích humanistů. Jakkoliv se formalizovaný modus vypovídání v případě humanistických komunikačních struktur na českém území striktně a poměrně nekreativně podřizoval nadřazeným pravidlům a pracoval jen s omezeným počtem subtextů a autorských jmen, nebyl mu odepřen významotvorný potenciál spojený s figurativností jazyka.

Článek je strukturován následovně. V úvodní části budou krátce pojednány argumentační a textové postupy, jimiž byl Hasištejnský pozitivně inscenován. Následující část bude věnována otázce, jakým způsobem byly tyto inscenace zapojeny do širších sebeidentifikačních diskursů

<sup>1</sup> „Hic Bohuslaus habet sua candida tecta Boemus/ Musarum, et Patriae fulgida stella suae.“ Appendix 1570 (srov. pozn. 6), fol. Qiiib; srov. také tamtéž s. 240 v dopisu Georgia Fabricia T. Mitisovi. Latinské citáty v článku jsou transliterovány včetně ortografie, nebyly tudíž upraveny podle klasického úzu.

<sup>2</sup> Téma přednesené na konferenci je součástí mé disertační práce o komunikačních strukturách renesančního humanismu v českých zemích, konkrétně kapitoly věnované sebeidentifikačním strategiím humanistů podporovaných mecenášem Janem st. Hodějovským z Hodějova. Článek se nesoustředí na prosopografii této skupiny ani na osudy jednotlivých historických aktérů, půjde vyloženě o textovou rovinu – proto pouze stručný odkaz na literaturu o tzv. Hodějovského kruhu (kromě příslušných hesel ve všech pěti svazcích *Rukověti humanistického básnictví*): Jireček, J.: Jan Hodějovský z Hodějova, jeho rod i působení a latinští básníci tovaryšstva jeho, Pojednání KČSN, řada VI, díl 12, Praha 1884; Hejnic, J.: Dva humanisté v roce 1547. Jan Šentygar a Bohuslav Hodějovský, Rozpravy ČSAV, roč. 67, sešit 7, Praha 1957; Martínek, J.: O zahraničních studiích Jana Hodějovského, Listy filologické 83, 1960, s. 135–140 a 275–279; Martínek, J.: Zájmy a názory Jana Hodějovského ve světle jeho rukopisných poznámek, Strahovská knihovna 4, 1969, s. 16–27. Nejúplnější přehled o Hodějovského skupině poskytuje nepublikovaná habilitace: Martínek, J.: Jan Hodějovský a jeho literární okruh, strojopis, Knihovna Ústavu pro klasická studia AVČR, př. č. 46224, s.a.

<sup>3</sup> Lucubrationes 1563 (srov. pozn. 6), fol. A5b. Srov. také Appendix poematum 1570, s. 395; Procerum laudes 1560, fol. A5b (srov. pozn. 5).

<sup>4</sup> Původní titul mého příspěvku na konferenci („Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic a utváření humanistické tradice v polovině 16. století“) naznačoval na operacionalizaci známého konceptu „invented tradition“, zavedeného E. Hobsbawmem na sklonku 80. let letech 20. století (srov. Hobsbawm E., Ranger, T. /eds./: *The Invention of Tradition*, Cambridge 1993). Nakonec od něj upouštím, protože v tomto případě nejde o utváření neproměnné tradice a podsouvání této tradice minulosti (např. pro konstrukci moderních národních hnutí). Přesto se jedná, v duchu Hobsbawmových tezí, o praktiky odvolávající se na sdílené symbolické normy, které se ustanovují opakováním a souvisejí se sebeidentifikací a členstvím v sociálních skupinách. Humanistické symbolické praxe souvisejí ovšem podstatně více s textovou tvorbou a formalizovaným modem vypovídání, což dalo nakonec převážit konceptu „slabé performativity“ (zde utváření reality prostřednictvím textové produkce, nikoli řečovými akty v konkrétních situacích).

a jak v nich fungovaly. Tematizovány budou postupně tři roviny – nejprve specifický humanistický diskurs národa operující s tzv. agonálním principem (I.), za druhé jeho propojení se strategiemi vyhraňování skupiny humanistů, včetně samotného editora (II.), za třetí propojení předešlých dvou rovin s pohybem v literárním poli, např. se strategiemi získávání mecenátu či částečného autonomizace vlastního postavení ve vztahu k jiným aktérům literárního pole (III.). Jen stručně ke korpusu textů, na jejichž základě si lze podobné otázky vůbec položit. Kromě příležitostné poezie humanistů podporovaných Hodějovským, k níž bude přihlédnuto jen výběrově, se jedná především o řadu edic Hasištejnského děl nebo spisů jeho současníků vydaných v letech 1560–1570. S výjimkou edice spisu Hieronyma Balba (*Bohemia et Procerum eius laudes*),<sup>5</sup> již obstaral v roce 1560 Vavřinec Špán, stál na počátku ostatních edičních podniků Tomáš Mitis. Po zpřístupnění všech tehdy známých spisů Hasištejnského<sup>6</sup> vydal roku 1574 také historii dívčí války od Roderica Dubravia (*Vlastae Bohemicae historia*).<sup>7</sup> Mitis patrně plánoval vydat i práce dalších Hasištejnského současníků, např. ve spisu *Strena ad potentissimum Caesarem Rudolphum II.* uvádí, že za příznivých finančních podmínek budou vydána ještě „*fragmenta scriptorum Ioannis Sslechtæ, Rod. Dubravi, Victorini Cornelii Chrudimensis, M. Venceslai Pisceni*...“<sup>8</sup>

Jak mohl být Hasištejnský inscenován v editorské praxi? Může být pouhá skutečnost, že je starší text znovu vydán, chápána jako akt interpretace? Každá edice je ve své podstatě dynamickou „recitací“ starší verze textu, potenciálně utváří nové významy. V případě humanistických edic se tak dělo především prostřednictvím paratextů. Edice byly totiž opatřeny kromě standardních dedikačních dopisů a básní také biografickými črtami, výroky Hasištejnského současníků i aktuálních autorit, výňatky z korespondence, oslavnými básněmi atd. Utvořil se tak korpus textů, které nejenže referovaly o Hasištejnském a jeho současnicích, ale fungovaly také jako pole, na němž byl konstruován určitý obraz Hasištejnského a připisovaly se mu další významy. Některé texty z tohoto korpusu se přitom staly subtexty v pozdější

proudce a díky jejich recitování se zformovala až jakási „povinná topika“ spojená s tímto básníkem. Modus recitování příkladně krystalizuje v nejdelším životopisu Hasištejnského, který byl vtělen do edice orací z roku 1563 (*Vita per Th. Mitem collecta*).<sup>9</sup> Adhortativní tón životopisu adresovaný Bohuslavovi ml. z Lobkovic jako potenciálnímu mecenáši a „nástupci“ svého slavného předka a jmenovce plně odpovídá strategiím pohybu v literárním poli, které budou analyzovány v závěru tohoto článku. Co se týká formy textu, jedná se, jak upozorňuje i název, skutečně o sbírku – první část životopisu se skládá z citátů reprezentujících Hasištejnského (především výňatků z dopisů), druhá část pak z výroků mu připisovaných a z rekonstrukce několika myšlenek s odkazem na jeho prozaická díla. Citátovost spojená s legitimizačními odkazy na „autentické autority“ v první části ústí téměř v charakteristickou textovou strategii latinsky píšících humanistů, v tzv. *name-dropping*, kdy důraz na jméno autora vede až k fragmentarizaci výkladu i textového toku. V následujícím odstavci se proto soustředím na další narativní a argumentační postupy charakteristické pro paratexty Hasištejnského edic (příčemž s citátovostí i s *name-dropping* budou opět úzce souviset), v další pasáži pak rozebereme, do jakých širších diskursů byly zapojeny inscenace odehrávající se na půdě těchto paratextů.

\*\*\*

Hasištejnský byl v paratextech edic inscenován veskrze pozitivně. Tímto konstatováním by mohla celá analýza skončit, proto je zapotřebí položit si otázky jinak. Totiž: Jaké byly konkrétní textové a argumentační postupy těchto inscenací? S citátovostí zdůrazňující jméno autora souvisí první z postupů – snaha zakotvit reprezentaci Hasištejnského, potažmo celé Bohemie, ve výrocih zahraničních autorů (tzv. *externi viri*).<sup>10</sup> Zahraniční autority jsou v některých textech přímo vyjmenovány, enkomiastická reprezentace Hasištejnského se pak odvolává na „*consensus multorum eruditorum*“ v čele s Hieronymem Balbem,

<sup>5</sup> D. Hieronimi Balbi jureconsulti Itali liber continens Bohemiae et Procerum eius laudes. Pragae in officina typographica Georgii Melantrichi ab Aventino, 1560, NK sign. 9 H 269 (dále jen Procerum laudes 1560).

<sup>6</sup> Názvy edic uvádíme v plném znění včetně signatur: Illustrissimi ac generosi Domini Domini Bohuslai Hassensteynij a Lobkovitz, etc. Baroni Bohemici, Poetae summi, Oratorisque clarissimi, Farrago prima poematum in ordinem digestorum, ac liberalitate amplissimae familiae a Lobkovitz etc. editorum. Per Thomam Mitem Nymburgensem a Limusa, His accessit ad amplissimos ordines Regni Bohemiae, brevis Narratio de lucubrationibus et vita D. Bohuslai, Praha 1562, Roudnická lobkowiczská knihovna, Nelahozeves, sign. II Fg 19, přív. 2 (dále jen Farrago prima 1562); Viri incomparabilis, ac Domini Domini Bohuslai Hassensteynij Lucubrationes oratoriae, quarum indicem versa indicabit pagella. His addita sunt collecta per Thomam Mitem diversorum elogia D. Bohuslai vitam concernentia, Pragae excudebat Thomas Mitis et Iohannes Caper, Praha 1563, NK sign. 52 G 175 (dále jen Lucubrationes 1563); Viri illustris et magnifici, Domini Domini Bohuslai Hasisteynij a Lobkovicz etc. Nova epistolarum Appendix conquisita et edita per Thomam Mitem Nymburgenum, Praha 1570, NK sign. G 175, přív. 1 (dále jen Nova epistolarum appendix 1570); Illustrissimi ac generosi Domini Bohuslai Hasisteynij Lobkovicz etc. Baronis Bohemici, Poetae Oratorisque clarissimi Farrago Poematum in oridnem digestorum ac editorum. Per Thoma Mitem Nymburgenum, Praha 1570, NK sign. 52 G 16 (dále jen Farrago poematum 1570); Generosi Baronis, Poetae oratorisque excellentissimi, Domini Bohuslai Hassisteynij a Lobkovicz Appendix Poematum, editorum a Thoma Mite Nymburgeno. Addita sunt elogia plurimorum in Dominum Bohuslaum cuna cum Indice librorum bibliothecae Hasisteniae, Praha 1570, NK sign. 52 G 16, přív. 1 (dále jen Appendix poematum 1570).

<sup>7</sup> *Vlastae Bohemicae Historia Roderici Dubravii Iuris Utriusque Doctoris edita studio et sumptibus Thomae Mitis*, Praha 1574, NK sign. 52 F 64. Kromě Roderica Dubravia jsou v paratextech častěji zmiňováni i další Hasištejnského současníci, především Jan Šlehta ze Všehrd či Augustinus Olomucensis. Jak ukazují paratexty k výše zmíněné edici, kladli humanisté poloviny století důraz také na existenci dnes nedochovaného Šlechtova filosofického pojednání *Microcosmos*, protože v edici byla otištěna i část korepondence s ním související.

<sup>8</sup> Srov. Hejnic, J., Martínek, J.: Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě, sv. III, Praha 1969, s. 350.

<sup>9</sup> Lucubrationes 1563, pasáž začíná na straně 160 a dále není stránkována.

<sup>10</sup> Procerum laudes 1560, srov. začátek úvodní básně nazvané *Ad patriam Bohemiam*: „Disce tuas laudes, hominumque benigna tuorum/ Externo scriptas terra Bohema viro.“

Augustinem Olomouckým, Erasmem Piniferou a Ulrichem von Hutten.<sup>11</sup> Převaha Hasištejnského současníků v této skupině nás přivádí k dalšímu postupu stojícímu v základě odvíjení textu i argumentace – totiž k užívání „autentických“ subtextů, tj. těch, které sepsali Hasištejnského současníci. Hasištejnský se takto reprezentuje jako nový Pythagoras, nezpochybnitelná autorita („*autoritas sine ratione*“), na niž se současníci obraceli s prosbami posouzení svých spisů „*ut pote ad principem literarum*“.<sup>12</sup> Oba tyto postupy nás přivádějí k meritori otázce – do jakých širších diskursů produkováných v souvislosti s edičními podniky byly inscenace Hasištejnského zapojeny a jak v nich fungovaly?

(I.)

Za prvé byly inscenace zapojeny do humanistického diskursu národa. Tato problematika je často diskutovaná především v recentní německé historiografii,<sup>13</sup> přičemž se interpretace posledních dvou desetiletí stále častěji odklání od klasického metanarativu o zrození nacionalismu v renesančním humanismu a jeho moderních výhoncích ani se nepokouší definovat renesanční humanismus právě na základě údajného protonacionalismu.<sup>14</sup> Nosný zastřešující koncept pro analýzu specifity humanistických diskursů národa poskytují studie C. Hirschiho.<sup>15</sup> Vznik a reprodukci těchto diskursů nelze na rozdíl od moderního nacionalismu spojovat s masovým sociálním hnutím, jsou naopak praktikovány velmi omezenou skupinou, která je schopna utvářet a sdílet texty performující národ jako společenství cti (*Ehrgemeinschaft*). Národ je konstruován jako abstraktní horizontální společenství s exkluzivní ctí, signálními vlastnostmi a vlastním teritoriem, které s ostatními soutěží o čest.<sup>16</sup> Agonální princip vychází z humanistické definice vztahu mezi národy jako zápasu či soutěže. Humanis-

tický agonální princip funguje sice multipolárně (tedy na několik stran), ale operuje převážně s bipolární hierarchií civilizace a barbarství. V zápasu platí přitom dvojí pravidla – zatímco mezi národy panuje volná konkurence, která se projevuje agresivní rétorikou vůči nepřítelům a obhajobou vlastní civilizační úrovně, uvnitř jednoho společenství cti se textová konkurence naopak utlumuje. Agonální princip se projevuje v řadě humanistických diskursů, v nichž se pojednávají témata související s prestiží a ctí, jako jsou např. klima, topografie, typ správy, zvyky obyvatel či historické vazby a kontakty se světem „antické civilizace“, případně zakotvení daného společenství v textech tohoto období. Z konkrétních typů sem patří diskursy jako *libertas*, *antibarbaries*, *antiromanitas*, *origines gentis*, translační mytologie atd. Utváření společenství cti má podle Hirschiho zásadní dopad také na sociální postavení jeho „konstruktérů“, tj. samotných humanistů. Vzhledem k tomu, že pouze humanisté disponují kompetencemi a texty, na jejichž základě mohou vést boj o národní čest, získávají spolu s výkladovým monopolem i uznání a stávají se „sekulárními kněžími“ daného (jakkoliv nepočteného) národního společenství.

Toto čtení ostře kontrastuje se staršími českými interpretacemi, především s nereflektovaně recipovanou tezí M. Kopeckého o tzv. národním humanismu.<sup>17</sup> V souvislosti s tzv. laicizačním potenciálem české literatury daným pohusitským vývojem postuloval M. Kopecký rozdělení humanismu na počátku 16. století na dvě větve – tzv. latinský humanismus (topící se ve formalismu, do budoucna bezvýznamný a nepřínosný) a tzv. národní humanismus (tedy vernakulární) orientující se na aktuální společenská témata a formující se měšťanskou vrstvou. Právě na jeho myšlenkový odkaz mělo podle Kopeckého navázat národní

<sup>11</sup> Lucubrationes 1563, fol. 5a. „Ex facie hominem non novi: eruditionem eius tamen a Hieronymo Balbo, Augustino Moravo, et Erasmo Pinifero Sarmata, viris clariss: audivi non laudari, sed admirari etiam, alterumque Ianum Pannonium dici. Ac dum Bononiae studiorum causa agerem, illic Ulrichus Huttenus Franco, quem Erasmus Roterdamus delicias suas dicebat, multum mecum instituit sermonem, eius d. Bouslai scilicet ratione, retulitque patrum suum, virum quendam magnum, de eo multa sibi retulisse, consensuque multorum eruditorum quorundam palmarum in versu Heroico scribendo in Germania sibi fuisse delatam.“

<sup>12</sup> Jendá se o první dopis v edici, srov. Truhlářovo vydání: Truhlář, J. (ed.): Dva listáře humanistické I. Dra Racka Doubravského. II. M. Václava Piseckého s doplňkem listáře Jana Šlechty ze Všehrd, Praha 1897, s. 23, dopis č. XXVII. V posledním dopisu Mitisovi edice Rodericus Dubravius také píše, že se plně podřídí soudu Hasištejnského – „uti tibi videbitur, ita censeo faciendum esse“. Tamtéž s. 23, dopis č. XXVIII.

<sup>13</sup> Z recentní literatury srov.: Münkler H., Grünberger, H.: Nationale Identität im Diskurs der Deutschen Humanisten, in: Berding, H. (ed.): Nationales Bewusstsein und kollektive Identität, Frankfurt am Main 1994, s. 211–248; Münkler H., Grünberger, H., Mayer, K.: Nationenbildung. Die Nationalisierung Europas im Diskurs humanistischer Intellektueller. Italien und Deutschland, Berlin 1998; Jaumann, H.: Das dreistellige Translatio-Schema und einige Schwierigkeiten mit der Renaissance in Deutschland, Konrad Celtis *Ode de Apollinem* (1486), in: Vogt-Spira, G., Romme, B. (eds.): Rezeption und Identität. Die kulturelle Auseinandersetzung Roms mit Griechenland als europäisches Paradigma, Stuttgart 1999, s. 335–349; Helmrath, J., Muhlack, U., Walther, G. (eds.): Diffusion des Humanismus. Studien zur nationalen Geschichtsschreibung europäischer Humanisten, Göttingen 2002 (především následující články: Clavuo, O.: Flavio Biondos Italia illustrata. Porträt und historisch-geographische Legitimation der humanistischen Elite Italiens, s. 55–76; Muhlack, U.: Das Projekt der *Germania illustrata*. Ein Paradigma der Diffusion des Humanismus?, s. 142–158; Maissen, T.: Weshalb die Eidgenossen Helvetier wurden. Die humanistische Definition einer Nation, s. 210–249 a Walther, G.: Nation als Exportgut. Mögliche Antworten auf die Frage: Was heisst Diffusion des Humanismus?, s. 436–446). Tyto interpretace se liší od výzkumů středoevropského patriotismu, chápaného jako komplex zvolených povinností k patria, kterých se ujmají cives boni. Srov. sborník von Friedeburg, R. (ed.): „Patria“ und „Patrioten“ vor dem Patriotismus. Pflichten, Rechte, Glauben und die Rekonfigurierung europäischer Gemeinwesen im 17. Jahrhundert, Wiesbaden 2005.

<sup>14</sup> Dokonce i v recentní německé historiografii nalezneme tezi, že „německá národní myšlenka“ (*deutsche Nationalgedanke*) představuje jádro humanismu na území říše (*Kern des deutschen Humanismus*). Srov. Muhlack, Das Projekt der *Germania illustrata*, s. 148. Přehled klasických děl o německém „národním humanismu“ (od Paula Joachimsena ke Gernotu Michaelu Müllerovi) srov. Hirschi, C.: Vorwärts in neue Vergangenheiten. Funktionen des humanistischen Nationalismus in Deutschland, in: Maissen, T., Walther, G. (eds.): Funktionen des Humanismus. Studien zum Nutzen des Neuen in der humanistischen Kultur, Göttingen 2006, s. 362.

<sup>15</sup> Hirschi C.: Das humanistische Nationskonstrukt vor dem Hintergrund modernistischer Nationalismustheorien, *Historisches Jahrbuch* 122, 2002, s. 355–396; Hirschi, C.: Wettkampf der Nationen. Konstruktion einer deutschen Ehrgemeinschaft an der Wende vom Mittelalter zur Neuzeit, Göttingen 2005; Hirschi, C.: Vorwärts in neue Vergangenheiten, s. 362–395.

<sup>16</sup> Hirschi, Wettkampf der Nationen, s. 6.

<sup>17</sup> Srov. Kopecký, M.: Český humanismus, Praha 1988. Teze o latinském a národním humanismu se opakuje i v novějších studiích, srov. např. Alena Wildová, Amor di patria e conoscenza del mondo nella prefazione di Daniel Adam z Veleslavina all' *Itinerarium Sacrae Scripturae* di H. Büting, in: Graciotti S. (ed.): Italia e Boemia nella cornice del rinascimento europeo, Firenze 1999, s. 298.

obrození. Skutečnost, že obrozenci utvářeli moderní české národní hnutí a jeho jazykové normativy také na základě renesančních textů (např. Veleoslavínových nomenklatur), nikdo nezpochybnuje, krajně problematická se ovšem jeví jasně metanarativně zakotvená a naivně marxistická teze o třídně specifickém „zdravém“ či „pokrokovém“ myšlenkovém jádru českojazyčné renesanční literatury, které upadne v zapomnění v pobělohorském období, aby bylo vzkříšeno obrozenci a nevyhnutelně přispělo až ke vzniku moderní české státnosti. Teze C. Hirschiho nám ovšem nenabízejí pouze možnost zahrnout i latinské humanisty do výše načrtnutého „národního úsilí“ směřujícího ke vzniku moderního českého národního hnutí. Naopak – na jejich základě lze tematizovat humanistické diskursy národa jako specifický jev bez nutných implikací pro další odvíjení příběhu českých dějin a naopak s dopadem na dobovou sociální praxi.

Inscenace Bohuslava Hasištejnského jsou napojeny na obě roviny humanistického diskursu národa. V návaznosti na Hasištejnského byla reprezentována jak země (*patria Bohemia*) a národní čest tak i editující humanistická skupina a její spolupracovníci. Nejedná se samozřejmě o ucelený argumentační systém, níže však poukážeme na opakující výpovědi a jejich recitování. Na první pohled se může zdát, že reprezenatce Bohemie v paratextech odpovídá výše načrtnutému agonálnímu principu. Na odchylky však poukáže rozbor postupů, jak byla s Hasištejnským spojována obrana proti nařčení z barbarství a pokračování tradice národních hrdinů a jak bylo definováno konkurenční společenství cti.

Bohemia byla v edicích reprezentována i systematicky – v souvislosti s pozitivní inscenací Hasištejnského se nabídla editorům příležitost reprodukovat text, který byl sepsán jeho současníkem a přináší systematický popis země a mravů jejích obyvatel. Zpřístupnila jej nejstarší edice z námi sledovaného korpusu, totiž Špánovo vydání Balbových spisů, které obsahuje mimo jiné obsáhlou báseň *De patria Bohuslai Bohemia*. „*Terra colenda mihi, tantum cui ferre Poetam,*“ píše Balbus<sup>18</sup> – prvním popudem pro vstup Bohemie mezi země hodné básnického popisu je samotná

osobnost Bohuslava Hasištejnského a snaha popsat místa, kde si básník vystavěl svá „*candida tecta*“.

Období před působením Hasištejnského je ve velké části paratextů k edicím performováno jako barbarské, čímž se vyostřuje zlomovost spojená s básníkovou inscenací. Podle Collina byly vzdělanci působící tehdy na univerzitě sotva schopni napsat pár řádek,<sup>19</sup> Špán zase píše, že se Hasištejnský narodil „*ea aetate, qua barbaries faedissima literas humaniores opresserat ita, ut vix Itali tum patrii sermonis nitorem asserere potuerint*“.<sup>20</sup> Zde se objevuje i téma konkurence s vágně definovaným italským básnictvím, jemuž se budeme věnovat níže. Inscenaci barbarského věku rozšířila i edice vlastních Hasištejnského básní, včetně básně věnované Balbovi, kde se popisuje chlad a barbarství českých zemí: „*Arctoasque hyemes, aeternaque frigora quaeris, / et iuvat in nostra vivere barbarie*“.<sup>21</sup>

V návaznosti na definici období před působením Hasištejnského jakožto barbarského, se v paratextech klade důraz na jeho takřka liminální roli a rituální podíl na přechodu do nového období. Samotné Hasištejnského básně postačují podle editorů jako důkaz proti nařčení z barbarství, což má doložit i citace z dopisu Fabricia Collinovi, v němž autor vzpomíná na úsudek svého bolognského učitele Achilla Bocchiho: „*verbo ipsius utor, provincialibus hominibus se favere, et nunquam illos iudicasse barbaros, te lecto Bohuslai carmine*“.<sup>22</sup>

Hasištejnský je několikrát explicitně označován za básníka, jenž vyvedl českou zemi z barbarství, přivedl Múzy na území chladných českým řek a cestoval do nejbzdálenějších končin, aby přivezl do Čech dosud neznámé řecké a latinské autory.<sup>23</sup> Boj proti barbarství je přitom spojen s *doing gender*, konkrétně s protektivní maskulinizací. V básni Valentina Mezříčského se musí Hasištejnský ujmout ochrany femininně genderovaných Múz před pohrdáním lidu a zdivočelou barbarskou směčkou (*barbara turba*) zakazující zazníť posvátným melodiím,<sup>24</sup> v Collinově básni zase *doctus heros* musí bránit Múzy před hordou hrůzných barbarů (*pessimorum multitudo barbarorum*) stejně jako před nedovzdělaným zástupem šlechticů (*vulgus indoctum Baronum*).<sup>25</sup> Reprezentace Hasištejnského podílu na konci

<sup>18</sup> Procerum laudes 1560, Ciiib; Appenndix poematum 1570, s. 335.

<sup>19</sup> „Quod studium illis temporibus adeo hic erat sopitum, ut paucissimi reperti fuerint, qui trium quoque, vel quatuor linearum Epistolam exarare scivissent post infelicem illam nostrae Academiae dissipationem.“ Lucubrationes 1563, stránkování sekundárně tužkou, s. 2b-3a.

<sup>20</sup> Procerum laudes 1560, fol. A4a.

<sup>21</sup> Procerum laudes 1560, s. 11a.

<sup>22</sup> Farrago prima 1562, fol. Aiii.

<sup>23</sup> „Porro, sicut meritis erat noster Hasisteinius, cur ab exterorum etiam hominum tot elogijs, editionibusque suarum lucubrationum cohonestaretur: ita meretur etiamnum, merebiturque in perpetuum, ut ab universis, et potiss: a sympatriotis, veluti alter Camillus, redux ad Bohemiam e barbarie vindicandam, faustis omnibus, et acclamationibus excipiatur, et applausu fremituque secundo eruditorum, avitaeque laudis amatorum complectatur.“ Appendix poematum 1570, s. 315; „... gelidum qui primus ad Oegram, Albim, Woldam, Istrumque Deas Helicone reduxit./ Et natale solum scriptis decoravit, et ipsum./ quam longe latus pandit duo cornua, Rhenum.“ Appendix poematum 1570, s. 237; „... ut augeter suam Bibliothecam pulcherrimam, et, ut importaret in Bohemiam patriam antiquae sapientiae magistros, Graecos, et Latinos scriptores, suis hominibus adhuc ignotos.“ Lucubrationes 1563, fol. A3a.

<sup>24</sup> „Iam fera turba vetat sacras resonare Camoenas./ pegaseum prohibet barbara turba melos./ Arcet Apollineos Parnassi vertice Vates./ deturbat Clarios ex Helicone viros./ Aonio teneram propellit ab amne iuventam./ in nulla Musis nunc sinit urbe locum./ Cogit et explosas sterilesque errare per agros/ exilii, et lacrymis usque rigare genas./ ni patriae lumen, Parnasi gloria, luxque/ Bohuslaus, Clarii splendor honosque chori./ colligat effusas, collectis limina pandat./ solus laurigeras servet ametque Deas:/ et nisi murmuribus vulgi serventis et irae/ protegat, haec illis regna odiosa rear./ Ergo age castarum/ doctissime Sturne, sororum./ cum Domino illustri sit tibi cura precor.“ Nova epistolarum appendix 1570, fol. 6a–6b.

<sup>25</sup> „Invocare nunc Camoenas/ elegantes et canoras/ non sinit necessitas/ Io, io, io, io./ Hinc procul sunt hae remotae./ finibus nostrisque totae/ exules, et perfugae. Io, io./ Primus hunc illas Latino/ des olo eduxit Heros/ doctus Hassisteinius. Io, io./ Sed fugavit illas hinc pessimorum/ multitudo barbarorum/ rursus procul. Io, io./ Vulgus indoctum Baronum/ morsibus convitiorum/ carpsit heroem pium. Io, io./ Hunc Latine, praedicabant./ Esse prudentem: vocabant/ caeteri scholasticum. Io, io./“ Poemata aliquot de nuptiis docti, strenui, ac nobilis Domini Iacobi Hag, Sacrae Romani Regis Majestatis etc., Capitanei in Arce Oybin, etc., et honestissimae Virginis Annae, clarissimi ac opitimi viri Domini Michaelis Fabri, Consulis Gorlitzeni Filiae, Condita a studiosis Poeticae Boiemis, et edita cum consensu Dominorum Administratorum utriusque partis, Praha 1553, KNM sign. 57 D 34, báseň nazvaná De nuptiis clarissimi Domini Iacobi Haggaei etc. et Virginis Annae, prudentissimi Domini Michaelis Fabri, Consulis Gorlitzeni etc., Filiae, Ode scripta a Matthaeo Collino, fol. Aiir.

barbarského období nabývá až rituální charakter, když je v téže básni popisován příchod Múz do Čech a zasvěcení studující mládeže v hypokrénském prameni.

Striktní oddělení obou období, tedy barbarského a období Hasištejnského života, je na figurativní rovině rozvíjeno pomocí metaforiky světla. Hasištejnský je reprezentován současně jako *prima lux, lumen, lux patriae*, slunce či planoucí *Phoenix Bohemicus* a současně jako ochránce Múzy vítězí nad temnotou (*tenebrarum victrix*). Metaforika světla determinuje připsání dalších významů, poněvadž umožňuje artikulovat přenos světla na ostatní básníky, včetně těch působících na českém území. Současní i pozdější básníci jsou označeni za hvězdy, od nichž se pouze odráží lesk Hasištejnského světla, aniž by od nich přímo vycházel. „*Prima Bohuslaus, Cornelius altera lux est, sidera nos alii, sed sine luce sumus,*“ stojí v později recitovaném distichu připisovaném Augustinu Olomouckému.<sup>26</sup>

Byly při inscenaci „prvních humanistů“ běžné odborné argumentační strategie a figurativní postupy i v jiných evropských regionech? Na podobnosti upozorňuje analýza J. Helmratha, která se týká utváření obrazu Eneáše Sylvia Piccolominiho v jeho korespondenci.<sup>27</sup> Možnou paralelu nabízí otázka Sylviova „apoštolství“ při šíření humanismu severně od Alp, zřejmý rozdíl ovšem spočívá ve skutečnosti, že se Piccolomini v korespondenci této inscenace sám účastnil (minimálně v komunikačním procesu, pokud ne záměrně), což celému případu ve srovnání s pozdějšími inscenacemi Hasištejnského dodává ještě dynamičtější rozměr.

Inszenace Hasištejnského jako básníka, s nímž skončilo období explicitně artikulovaného barbarství, poněkud posunuje další argumentační rovina paratextů. Jedná se o rozvíjení teze o české *antiqua nobilitas* – české země podle ní nebyly nikdy barbarské, protože zrodily ve srovnání s ostatními zeměmi neméně slavné muže, mezi nimiž Hasištejnský nejvíce vyniká. Tato legitimizační strategie založená na vágní historicitě („slavní mužové“ nejsou nijak blíže specifikováni) při tom funguje v argumentaci stejně jako u předchozích inscenací, protože v první řadě nabízí nástroje, jak se bránit nařčení z barbarství a oponovat autorům, kteří označují obyvatele Bohemie za barbary (*barbari*) a nelidské (*inhumani*). Hasištejnského liminální role se však v této argumentaci oslabuje. Rozhodujícím argumentem se stává deklarovaná historická civilizovanost, což představuje nerozpracovanou paralelou k dobovým evropským

diskursům *antibarbaries*, kdy se inscenují ctnosti předků, jako by se rovnaly ctnostem antických hrdinů a současně je převyšovaly zbožností. „*Nos certe negare non possumus, ex gente Bohema, prodiisse multos, qui non solum virtutum splendore antiquos homines aequarunt, sed et pietate, quae verum herois decus est, superarunt longe,*“ píše doslovně Sspan v předmluvě adresované Kryštofu z Lobkovic.<sup>28</sup> Zcela obecná chvála starších českých hrdinů není podložena konkrétními jmény (s použitím výmluvy, že jich je pro pouhý výčet příliš mnoho), ale je spojována s fertilitou české země („*nostra etiam patria omnium rerum bonarum et utilium fertilissima*“) a jí příznivě nakloněným sluncem, které zapaluje k „*virtutis et honestissimarum actionum studia*“.<sup>29</sup>

Pokud přistoupíme na tezi o agonálním principu, nabízí se otázka, jak byl nepřítel v tomto specifickém boji o národní čest definován či geograficky lokalizován. Jak již bylo výše načrtnuto, C. Hirschi postuluje paralelní dvojí model soutěže – konkurenční ve vztahu k ostatním společenstvím národní cti a redukovaný uvnitř jednotlivých skupin. Strategie paratextů ukazují ovšem na odlišnou interpretaci „vnitřního prostoru“ společenstva cti, než by mohl očekávat čtenář ovlivněný moderním nacionalistickým paradigmatem výkladu českých dějin.

Hasištejnský je v paratextech častěji označován za jedinečného bez zjevného srovnání, např. ve Fabriciově dopisu „*suis temporibus nullo homine docto inferior, nobilitate plurimis anteferendus, usu, et experientia omnibus*“.<sup>30</sup> V analyzovaných texech také nalezneme explicitní zmínky o boji Hasištejnského soutěži s dobovými italskými básníky, která položila základ jeho věhlasu za hranicemi českého království. „*Hic est, Italicis certat quo barbara tellus/ vatibus, hic est cui pulcher Apollo favet,*“ píše o Hasištejnském Fagellus Villaticus v dopisu Jindřichu Hrušovskému a dodává, že takový básník se stěží znovu narodí v českých zemích.<sup>31</sup> V tomto bodě se inscenace výrazně liší od mladších textů, které vydal přímo editor a jeho spolupracovníci a v nichž je Hasištejnský interpretován jako (dostižitelný) vzor a je přímo spojován s růstem dobové latinské básnické kompetence. I v dalších paratextech je Hasištejnský inscenován jako básník obdařený nadáním a pílí převyšující dobové italské učence<sup>32</sup> či zkrátka jako vítěz nad „samotnými Italy“ (bojuje *cum ipsis Italis*), nikoliv ovšem nad Germány, kteří jsou na rozdíl od Italů věleňováni do skupiny současných spolupracovníků a neoznačují se tudíž v souvislosti s Hasištejnským za konkurenty.<sup>33</sup>

<sup>26</sup> Srov. Lucubrationes 1563, fol. 5a; Appendix poematum 1570, s. 372.

<sup>27</sup> Helmrath, J.: Vestigia Aeneae imitari. Enea Silvio Piccolomini als „Apostel“ des Humanismus. Formen und Wege seiner Diffusion, in: Helmrath, J., Muhlack, U., Walther, G. (eds.): Diffusion des Humanismus. Studien zur nationalen Geschichtsschreibung europäischer Humanisten, Göttingen 2002, s. 99–142. K utváření obrazu humanistického učence srov. také přelomovou studii Lisy Jardine: Jardine, L.: Erasmus, Man of Letters. The Construction of Charisma in Print, New Jersey 1993.

<sup>28</sup> Procerum laudes 1560, fol. A3b; také Appendix poematum 1570, s. 393.

<sup>29</sup> Procerum laudes 1560, fol. A3a.

<sup>30</sup> Lucubrationes 1563, fol. A2b.

<sup>31</sup> „*Hic est, Italicis certat quo barbara tellus/ vatibus, hic est cui pulcher Apollo favet./ Hic est, Pallados et Phoebi se pectore cuius/ numina concludunt Coricidumque Deae./ Talem non habuit gens olim Boema Poetam./ tarda fides sit ut his, vixque habitura parem./ Heroum specimen, Doctorum splendor honosque/ hic est, et Boemi gloria rara soli.*“ Appendix poematum 1570, s. 244.

<sup>32</sup> „*Is cum et optimo loco, et re lauta esset, ut vel citra literarum adminiculum ad dignitatum fastigia conscendere posset, tamen et has magnum ornamentum esse intellexit, eaque in illis ingenii foelicitate et profectu versatus est, ut paucissimos tum Italiae pares haberet.*“ Appendix poematum 1570, s. 394.

<sup>33</sup> „*Is procul dubio mihi videtur esse, cui ex Italis (facessat adulatio) unus, aut alter, ne dicam nemo conferri possit,*“ Procerum laudes, fol. Ba; „*cuius multiplici doctrina patria nostra, dum vixit, iuste et merito apud externos gloriari potuit. Dum acumine et splendore ingenii cum ipsis Italis, nedum cum Germanis, certare videbatur,*“ Appendix poematum 1570, s. 373.

Tuto inkluzi současné Germánie by bylo možné označit jako výběrovou agonality, podmíněnou stávajícími komunikačními strukturami. V paratextech k Hasištejnského edicím se opakovaně zdůrazňuje spolupráce a orientace editora a jeho spolupracovníků na vitenberské učence. Konfese nepředstavuje překážku, Hasištejnský je inscenován na základě konfesionalně nesourodých textů – *name-dropping* zahrnuje stejně citáty vitenberských teologů (včetně Melanchtona) jako pochvalný dopis tridentského arcibiskupa Oldřicha z Freundsberka o Hasištejnského kandidatuře na stolec olomouckého biskupa.<sup>34</sup> Deklarovaná spolupráce a komunikační vazby mezi českými a říšskými humanisty potlačují agonální princip, jak ho definoval Hirschi, současná i nedávná Germánie se v paratextech edic stává spřízněným vnitřním prostorem, tedy prostorem tlumené konkurence. Současná Germánie je spojována s vysokou úrovní civilizace (např. jako region, kde byl vynalezen knihtisk) a jako rozhodující složka paratextů s pozitivním inscenačním potenciálem fungují citáty z textů připisovaných říšským humanistům.

Explicitní výpovědi konstruující hranici mezi Germánií a Bohemií nalezneme v textech jen zřídka, výjimku představuje například editorský zásah do často citovaného slovníkového hesla o Hasištejnském z pera Johanna Trithemia, kde bylo původní znění „*natione Germanus*“ opraveno na „*natione Bohemus*“.<sup>35</sup> Velká část paratextů ovšem v souvislosti s Hasištejnským nijak neodmítá zahrnutí Bohemie do Germánie, naopak jej využívá jako argumentační a částečně i narativní postup při pozitivním inscenování Hasištejnského. Přímo na titulní stranu edice *Nova epistolarum appendix* (1570) se tak dostala často recitovaná pasáž z básně Conrada Celtise (*C. Celtis in Albig, flumen Bohemiae*), v níž je Labe přemáhající ostatní říšské toky symbolicky vtěleno do území Germánie.<sup>36</sup> V textech z pera říšských humanistů i jejich českých spolupracovníků se pak o Hasištejnského knihovně svorně tvrdí, že „*eo tempore in Germania parem non habuerit*“ či že „*in Germania illius temporibus melior, et copiosior non fuit*“.<sup>37</sup> Citován je i dopis Davida Chytraea, kde stojí, že Hasištejnského nádání nebylo rovno v celé Germánii („*cuius ingenio tota Germania nullum eo tempore habuit praestantius et politius*“).<sup>38</sup>

Do paratextů byla zapojena i pasáž o historickém původu obyvatelstva české kotliny a aktuální úrovni jeho vzdělání z předmluvy F. Melanchtona adresované Václavu Vodňanskému, která se mezi českými humanisty stala v ná-

sledujících desetiletích předmětem častých recitací. Území, jež obývali Henetové, civilizovaní předkové současných Čechů, jsou s odkazem na Homéra lokalizována do maloasijské Frygie. U jejich potomků se pak zdůrazňuje „*pulchritudo urbium et gravitas disciplinae*“ a skutečnost, že se na rozdíl od válečných činů minulých staletí stále více přiklání k literárním snahám. Tato změna je na následujících řádcích ilustrována na Bohuslavu Hasištejnském, Zikmundu Geleniovi a jejich *scripta loculenta*.<sup>39</sup> S argumentem přechodu od válečnictví ke vzdělanosti se setkáváme častěji, ačkoliv v méně propracované formě. Např. citace z Balbova dopisu Šlechtovi také zdůrazňují přerod českých zemí od válečného umění (*res bellica*) k současnému řečnictví a literatuře (*eloquentia et Musae*).<sup>40</sup>

V paratextech, především v otištěných dopisech např. mezi Georgiem Fabriciem a jeho českými spolupracovníky jako M. Collinus a I. Banno, se artikuluje zapojení do totožných komunikačních struktur, spolupráce na edičním podniku a náklonnost (*affectus animi, propensio animi, ardor de ornanda nostra gente et in noticiam exterarum quoque nationum adducenda, pia benevolentia erga gentem nostram* apod.).<sup>41</sup> Inscenace Bohuslava Hasištejnského, ať už je označován v jednom z Mitisových dopisů jako „*nás*“ (*noster Hassisteinius*) nebo jako *heros vester* (tak o něm píše Fabricius), se stává sdíleným prostředkem definice a sebeidentifikace obou korespondujících stran.

Pouze stručně zmíníme souvislost s některými dalšími texty, které sepsali autoři působící v okruhu podporovaném Janem st. z Hodějova. Vzhledem k nepřebornému množství příležitostné poezie, jež představuje hlavní typ produkce této skupiny a zahrnuje i řadu textů s možným sebeidentifikačním a socializačním dopadem, poukážeme v souvislosti s agonálním principem na Collinovu báseň *Ad Apollinem* obsaženou v jeho spisu *Tria epithalamia* (1554).<sup>42</sup> I v tomto případě nefunguje agonální princip v textu jednoznačně, jak by předpokládal Hirschi. Hlavní argumentační osou dialogu je pozvání Apollóna a Múz do českých zemí po té, co již navštívili Germanii a *barbara Pannonicae loca*. Báseň nakonec ústí v příslib brzkého příchodu. Ani v Čechách nechybějí básníci, mecenáši či náměty konkurující starověkému Řecku – „*materiam tellus daret haec ad carmina, quantam/ non Helicon tibi, non Hellas et ipsa daret*“, píše M. Collinus.<sup>43</sup> Vnější agonality je však i v této básni oslabena ve znamení spolupráce s říšskými humanisty. Germánie je reprezentována jako nejdůležitější současně

<sup>34</sup> Nova epistolarum appendix, s. 9a.

<sup>35</sup> „Bohuslaus de Hassensteyn, natione Bohemus (impressum erat Germanus), vir nobilis etc.“, Lucubrationes 1563, fol. Ab.

<sup>36</sup> Celá pasáž zní: „O fons. Arctoas inter notissimus undas,/ qui tua in Oceanum nomina clara geris,/ inferior tibi Rhenus erit, Necarusque superbus,/ Phoebus ubi roseis destituetur equis.“

<sup>37</sup> Appendix poematum 1570, závěrečný dopis T. Mitise G. Fabriciovi, nestránkováno; Farrago prima 1562, fol. Aiii.

<sup>38</sup> Farrago prima 1562, s. 207.

<sup>39</sup> „Gens Heneta, quae nunc Bohemiam tenet, olim vicina fuit Phrygiae, ut ex Homero manifestum est: postea infusa in Illyricum, et progressa in Sarmatiam ac Germaniam, Europae magnam partem complevit. Nec vero armis tantum constitui Imperia possunt: Quare consentaneum est intellectum iusticiae, et civillum officiorum et disciplinam honestam, in ea genste semper fuisse, cum quidem Ionicae genti in Asia, quae artium cultura, et omnibus civilibus ornamentis superavit plurimas gentes permixta fuerit. Nunc quoque pulchritudo urbium et gravitas disciplinae in Bohemia ostendit, magnam fuisse maiorum sapientiam et virtutem. Ac multis seculis fortitudine et usus militiae gens Bohemica vicinis omnibus antecelluit: Cum ante annos centum ibi multa membra doctriinae Christianae illustrata sint, studia litterarum floruisse in ea gente apparet: qua in re Doctores pietatem suam eo ostenderunt, quod omnibus periculis confessionem veritatis praetulerunt.“ Appendix poematum 1570, s. 384n.

<sup>40</sup> Appendix poematum 1570, s. 369.

<sup>41</sup> Lucubrationes 1563, fol. A4b; Appendix poematum 1570, fol. Qiiib.

<sup>42</sup> Tria epithalamia scripta a Mathaeo Collino Gurimeno. Adiecta est in calce libelli Oda de feriis S. Martini MDXLV, Vitebergae, Strahov FK II 62, přív. 1.

<sup>43</sup> Tamtéž, fol. B2a.

útočiště vzdělanosti. „*Nunc Helicon, nunc est Parnasus, et alta/ Hippocrene, et opes nobis Teutonide in ora,/ hospitium nobis ibi dant heroes, aluntque/ nos animo prompto nonnulli, praesidiumque/ contra hostes nobis praestant, bene nosque tuentur,*“ deklamuje chór Múz v závěrečném oddílu básně.<sup>44</sup>

Další text s explicitní agonaliitou představuje proklamační epilog T. Mitisy k prvnímu ze čtyř svazků sebraných příležitostných básní humanistů, jejichž byl Hodějovský mecenášem (tzv. *Farrago prima sacri argument poematum*, Praha 1561). Kromě oslavy Hodějovského štědrosti (*liberalis dextera*), díky níž byla sbírka vydána, se zde vypočítávají postupy a motivy editorů. Základním argumentem pro vydání sbírky bylo *bonum a honestum patriae*, spočívající v obraně proti nařčení z barbarství, která se zakládá také na historické argumentaci, totiž vyjmenování starších českých učenců (*mortui*), mezi nimiž náleží prvenství právě Bohuslavu Hasištejnskému.<sup>45</sup> Sbírká básní má však především dokázat, že básnická produkce nezaostává ani v současné Bohemii. Sbírká má reprezentovat Bohemii v humanistickém boji o národní čest – vždyť Italy přivádí v úžas básnická kompetence už jen u českých školáků. V závěru básně se pak agonální princip propojuje se strategií získávání nových mecenášů.<sup>46</sup>

## (II.)

V následujících odstavcích rozebereme způsoby, jak byla v souvislosti s inscenacemi Hasištejnského a s agonálním principem prezentována humanistická literární skupina a sám editor. Výše načrtnutý koncept C. Hirschiho klade na rozdíl od starších analýz důraz také na sociální a socializační dopady humanistických diskursů národa na jejich „konstruktéry“. Oproti moderním národním hnutím se humanistické diskursy národa podle Hirschiho soustřeďují pouze na nepočetné, exkluzivní skupiny (v paratextech jsou v souvislosti s uznáním Hasištejnského označovány např.

jako *sympatrioti*),<sup>47</sup> které samy o sobě tedy mají ve vztahu k humanistům sebeidentifikační potenciál. I v jejich rámci se pak mohou prosadit strategie definování a utváření zcela konkrétní humanistické skupiny.

Nejznějše představitelnou formou vyhranění humanistické skupiny je výčet, kdy se vyjmenovávají v paratextech edic současní humanističtí básníci působící v českých zemích, dědicové Bohuslava Hasištejnského. Takový výčet spojený s oslavou mecenátu Jana st. Hodějovského z Hodějova, který má hájit básníky proti osudnému pohrdání (*fatalis Poetices contemptus*) a pomáhat v jejich chudobě, obsahuje např. jeden z Mitisových dedikačních dopisů.<sup>48</sup> Řada humanistů je vyjmenována i v korespondenci doprovázející edice, třeba v dopisech G. Fabricia nebo D. Chytraea. Inscenace Hasištejnského jako prvního českého básníka a bojovníka proti barbarství navíc plní v návaznosti na označení skupiny humanistů přímou adhortativní funkci a reprezentuje i samotný proces formování skupiny ve společném básnickém výkonu; právě Hasištejnského příklad přiměje současné básníky, podle Collinových slov, zanechat lenošení a udeřit znovu do strun.<sup>49</sup>

Od definice humanistické skupiny sestupme o úroveň níže. V paratextech také mohl být inscenován sám editor a jeho prestiž, když byl zařazen mezi proslulé humanisty (*virii optimi*), kteří se dříve neúspěšně pokusili vydat Hasištejnského spisy.<sup>50</sup> Editorický výkon byl interpretován jako dvojitá zásluha (*duplex honos*), jak stojí v jedné z dedikačních básní Ch. Manlia k Mitisově edici Rodericovy historie divčí války – editor se totiž jedním činem (*uno studio*) zavděčil vlasti hned nadvakrát, zpřístupněním staršího textu i vlastním učeným výkonem.

Ediční práce byla v tomto smyslu reprezentována jako rozhodující intelektuální počín, kterým se překonává nespravedlnost Hasištejnského doby (*injuria temporis*) k fragmentům jeho díla. Edice zajišťuje Hasištejnskému nesmrtelnost, protože, jak paratexty recitují Horatia, pouze „*dignum laude*

<sup>44</sup> Tamtéž, fol. B4b–B5a.

<sup>45</sup> „Idemque permittat tibi/ haec ordinare, tu prout/ necesse iudicaveris,/ tuaeque honestum Patriae,/ quae Barbaros propter suos/ plures alumnos audiit,/ auditque nunc adhuc male/ Musis negata ob praemia./ Dum iactitant sic exteri:/ Quo quis Bohemum tempore/ docte eruditum viderat,/ vatem vel unquam legerat?/ Istos Bohuslaus Baro/ confudit Hassysteinius,/ et Sslechta Bohemiae decus,/ Sigmundus et Gelenius,/ quos ille magnus praedicat/ Erasmus, a quo laudibus/ vehi omnium laus maxima est./ laudatus extitit quia./ Ssindelius Mathematicum/ professor et clarissimus,/ hortensiusque cum Ssудо/ vestros refutant aemulos./ Sebastus et Philosophus/ academiae Pragensium, Physicusque Schentygar bonus,/ Vartensis et linguis potens./ Ut Poggii nunc transeam/ encomium, quod detulit/ Hieronymo, Constantiae/ qui martyr assumptus rogo est./ His omnibus de mortuis/ iam livor invidet minus./“ Prima Farrago sacri argumenti poematum ab aliquot studiosis Poeticae Bohemis scriptorum divesis temporibus ad nobilem, et clarissimum virum D. Ioanem Hoddeiovinum ab Hoddieova, et in Rzepice, olim Viceiudicem Regni Bohemiae, Poetarum Moecenatem, fol. 143b–144a, NK sign. 52 G 17.

<sup>46</sup> „Vivos referre plurimos/ vates velim nihil modo./ cum sit Poesis cultior,/ pro Marte Pallas et sacra,/ Phoebusque cum sororibus/ colatur in Bohemia./ Mirantur Itali quia/ tot, tanta cudi carmina,/ vela a puellis in schola/ pangi simul poemata,/ ut rura dent Bohemica,/ (plures patroni si forent)/ doctum Maronem, Horatium/ Nasone cum tersissimo.“ Tamtéž, fol. 144a.

<sup>47</sup> Appendix poematum 1570, s. 315.

<sup>48</sup> „Excitavit tandem nobis Deus Martinum Cuthenum, Mathaeum Collinum, Ioannem Orpheum cum Vito Traiano fratre, Ioannem Schentygarum (quos ideo hic prae aliis non paucis nomino, quia praedicantur a doctiss: Vate Georgio Logo Silesio) excitavit, inquam, studio et liberalitate nobilis viri, Poetarumque Meceonatis constantissimi Domini Ioannis senioris Hoddeiovini ab Hoddieova, olim Viceiudicis Regis Bohemici, cui et ego post Deum refero acceptum, quod a Musis, quemadmodum eas Cicero appellat, mansuetioribus non resilierim in fatali isto Poetices contemptu, in qua sudor et algor, iuxta Horatium, at, secundum experientiam, laeta pauperies, dominantur, in qua, ut quidam dicit, *Dat carmen stramen, dat quoque fama famem*: in qua levi momento aliquis succumbet intentus quaestui ac mercedi evanidae, qui per ambitionem, et sumos honorum inanes malit complacere mundo, quam Deo probari per humilitatem, mundanaeque fugam concupiscentiae: qui malit isti seculo conformari, quam coetibus Angelicis per hanc divinam coniugi Musicam, et bonos usus donorum e schola Spiritus sancti profectorum.“ Lucubrationes 1563, fol. 7a–7b.

<sup>49</sup> „Tempus at vacare votis/ non sinit. Proinde, noti/ vos sodales advoco. Io, io./ Excitate, si qua vobis/ vis adhuc inest, remotis/ hinc Deabus, in chelym. Io, io./ Nunc lynam, nunc nablon, atque/ barbiton, psalteriumque/ Capiose tangite. Io, io.“ Poemata aliquot de nuptiis docti, strenui, ac nobilis Domini Iacobi Hag, fol. Aiiir (srov. pozn. č. 25).

<sup>50</sup> O předchozích pokusech se zmiňuje např. G. Fabricius v jednom ze svých dopisů T. Mitisovi: „Quod autem antea tentarunt viri illi optimi et doctrina praestantes, Sigismundus Gelenius Pragensis, Ioannes Sturnus Smalcaldensis, Matthaeus Aurigallus Chomutoviensis, id tua industria, et meis precibus atque etiam iomportunitate, effectum esse gratulor et gaudeo.“ Appendix poematum 1570, s. 239.

*virum Musa vetat mori*“<sup>51</sup>. Edice křísí Hasištejnského z mrtvých.<sup>51</sup> Edice zprostředkuje pravidla upotřebitelná v modu formalizovaného vypovídání (*ars dicendi*). Edice zachová paměť všem, kteří podle Fabriciových slov „*in hoc regno vixerunt, vivunt, vel unquam victuri sunt*.“<sup>52</sup> Edice napomůže splnit sen Mitova mládí a zajistí, aby se v Čechách narodilo co nejvíce básníků.<sup>53</sup>

### (III.)

V posledním oddíle spojíme inscenace Hasištejnského a s nimi související specifický diskurs národa a sebeidentifikační praktiky humanistické skupiny s fungováním literárního pole a se strategiemi pohybu v něm. Na tomto místě se nebudeme detailně věnovat konceptu literárního pole či jeho analytickému potenciálu a úskalím,<sup>54</sup> v souvislosti s kapitalizací humanistických inscenací Bohuslava Hasištejnského stačí pouze shrnout specifika humanistického literárního pole. V návaznosti na symbolickou sociologii P. Bourdieu lze i humanistický „literární provoz“ popsat pomocí prostorové metafory, totiž jako pole vztahů mezi historickými aktéry (humanisty, mecenáši, tiskaři atd.). V tomto poli se v průběhu komunikace, práce na literárních dílech, jejich dedikování, cirkulace, čtení atd. definuje, co vůbec znamená být básníkem či spisovatelem, dochází k bojům o čistotu (Bourdieu by řekl ortodoxii) stylu, čistý styl se institucionálně reprodukuje, stává se rozhodujícím zdrojem symbolického kapitálu a následně je kritizován heterodoxními novátory, kteří se také snaží v poli prosadit. I samotný podíl na diskurzech národa založených na agnálním principu lze interpretovat jako formu symbolického kapitálu, díky níž mohou humanisté uplatnit svou výlučnou kompetenci (totiž tvorbu textů podmíněnou antickými subtexty) a zajistit si tak novou pozici v poli vztahů. Z hlediska

našeho aktuálního zájmu je totiž zásadní, že humanistické literární pole je ve svém základu heteronomní, tedy že spisovatelé získávají nejrůznější formy podpory od mecenášů a plně na nich závisejí – *qualia praemia, talia carmina*, shrnuje lakonicky M. Collinus v dopisu G. Fabriciovi.<sup>55</sup> Otázkou ovšem zůstává, zda i v nastavení pole, které předpokládá závislost na zdrojích poskytovaných mecenášem, nevytvářejí spisovatelé určitý soubor praktik, jimiž na jednu stranu sice získávají mecenáše a nabízejí mu službu, na druhé straně definují svou vlastní pozici jako svébytnou, odlišnou od mecenáše, postavenou na jiných normativech či do jisté míry dokonce přesahující mecenáše (Bourdieu by zde hovořil o procesu autonomizace literárního pole). V paratextech k edicím Hasištejnského totiž lze tematizovat i takové praktiky.

Inszenace Hasištejnského byly v paratextech spojeny s explicitními strategiemi získávání a reprodukce mecenátu. Obzvláště zájmu editora a jeho spolupracovníků se těšila pochopitelně *gens Lobkovicia*, tedy všechny větve rodiny Lobkoviců, po nichž se požadoval podíl na vydání spisů svého slavného příbuzného a na obecné rovině mecenátu se měli stát Hasištejnského řádnými nástupci (*legitimi haeredes*). Jeho mecenášské role se měli ujmout především Kryštof z Lobkovic a Bohuslav ml. z Lobkovic. Paratexty k edicím poskytly dále možnost zmínit i nejdůležitějšího mecenáše celé skupiny, Jana st. Hodějovského z Hodějova, který zde byl reprezentován jako nejzasloužilejší *conservator memoriae* a podporovatel těch, kteří chválí vlast.<sup>56</sup>

Poněkud paradoxně vyznívá ve vztahu k těmto strategiím sebeidentifikace spojená s obecnou kritikou sociální skupiny, z níž se mohli rekrutovat potenciální mecenášové, totiž šlechty. Reprezentace šlechty je poměrně stereotypní a týká se především rozmařilosti. Hasištejnský je reprezen-

<sup>51</sup> „Neque tu, nobilissime Domine Christophore, dedignaberis D. Hassensteynium vestrum aspicere hac editione quasi a mortuis resuscitatum, quin potius grato fueris animo tam ipsius, quam meis laboribus“, Lucubrationes 1563, s. 7b; „Quin etiam studio nostro quasi reviviscet per hanc suarum editionem lucubrationum, ac in te, Bohuslae, quod unicum maxime habemus in votis, tamquam renascetur.“ Lucubrationes 1563, fol. Z2a.

<sup>52</sup> Lucubrationes 1563, fol. A5a.

<sup>53</sup> Srov. dedikační dopis v edici Lucubrationes, kde Mitis popisuje své školácké setkání se spisy Hasištejnského: „Illud mihi adolescentulo (nam bene adhuc res istius recordor) et iucundum auditu, et ad studia mea impensius tractanda incitamento fuerat. Ac cum iam deinceps inciperem colere poesim, in D. Bohuslai quoque carmina incidi, quae licet per aetatem, ingenique tenuitatem nihil, aut certe parum intelligerem, tamen mirabar, et magnificiebam, communique patriae gratularar tantum Vatem, et tantopere laudatum ab hominibus laudatiss: emunctissimaeque naris, optabamque, ut complures in posterum Poetas Boemia gigneret.“ Lucubrationes 1563, fol. 6a–6b.

<sup>54</sup> Ke konceptu literárního pole srov. Bourdieu, P.: *Les règles de l'art. Genèse et structure du champ littéraire*, Paris 1992, ze sekundární literatury: Jurt, J.: *Das literarische Feld. Das Konzept Pierre Bourdieus in Theorie und Praxis*, Darmstadt 1995; Joch, M., Wolf, N. Ch. (eds.): *Text und Feld. Bourdieu in der literaturwissenschaftlichen Praxis*, Tübingen, Max Niemeyer Verlag 2005. Velmi zdařile tento koncept v poslední době na latinský humanismus operacionalizoval Albert Schirrmester: Schirrmester, A.: *Triumph des Dichters. Gekrönte Intellektuelle im 16. Jahrhundert*, Köln – Weimar – Wien 2003; Schirrmester, A.: *Die zwei Leben des Heinrich Glarean: Hof, Universität und die Identität eines Humanisten*, in: Lembke, S., Müller, M. (eds.): *Humanisten am Oberrhein. Neue Gelehrte im Dienst alter Herren, Leinfelden-Echterdingen* 2004, s. 237–266. Naposledy zmiňované práce ukazují na potenciál konceptu literárního pole i pro analýzu starší literatury. Na rozdíl od období moderny, kdy Bourdieu spojuje fungování literárního pole s habitem jednotlivých autorů, se však pro raněnovověkou empirii jeví nosnější analyzovat konkrétní procesy, jak se utváří a jak funguje literární pole. Sem patří i sebeidentifikace humanistických skupin, včetně její figurativní roviny.

<sup>55</sup> Lucubrationes 1563, fol. 3b.

<sup>56</sup> Zmiňuje se o tom Fabricius: „Anno superiore autem e tuis animadverti literis, nobilem virum Dominum Ioannem Hoddeiovinum mandasse, ut suis sumptibus inquirantur atque edantur: qui Mecoenas vester quod et viri summi conservare memoriam vult, et Patriae suae veris laudibus favet, profecto a te, et ab aliis orandus est, et in hoc instituto praeclarissimo adiuvandus.“ Farrago prima 1562, fol. Aiiiib.

tován naproti tomu jako šlechtic, který se díky „učeneckému přídavku“ zcela vymyká životním způsobům tehdejšího *vul-gus indoctum Baronum*. S mravy tehdejší šlechty kontrastuje právě způsob, jak Hasištejnský vynakládal peníze, totiž na podporu literárního snažení (*benevolentia et liberalitas in ordinem studiosorum hominum*).<sup>57</sup> Samotné bohatství, jímž Hasištejnský disponoval, ovšem umožňuje básníkům také barvitě reprezentovat vlastní chudobu – nejlépe patrné je to při přímém kontaktu s pozůstatky tohoto bohatství, např. když Collinus obdivuje Hasištejnského zlatý pohár vykládaný gemami, který si tehdy mohl dovolit darovat básník.<sup>58</sup> Hasištejnského reprezentace kontrastuje s obrazem dobové šlechty i díky odlišné interpretaci jeho cti, která se podle některých paratextů blíží spíše kategorii *nobilitas litteraria*. Na rozdíl od jiných šlechticů, jejich rodových tradic, erbů, bohatství a z něj plynoucích výstřelků prezentuje Hasištejnského jeho dílo a vyrovnaná služba Múzám.<sup>59</sup>

Hasištejnský zůstává šlechticem a učencem v jedné osobě. „*Praeter consuetudinem caeterorum nobilium huius tempestatis et arma tractat et mirabili studio literas colit, fovet et celebrat*“, uvádí se v často citovaném slovníkovém odkazu Johanna Trithemia.<sup>60</sup> Zatímco v tomto citátu se ještě hovoří o Hasištejnského aktivní básnické roli, v jiných paratextech je výrazně redukována na úkor mecenátu, což působí poněkud paradoxně vzhledem ke skutečnosti, že se tak děje v rámci edic jeho děl. Díky tomuto paradoxu však mohl být Hasištejnský inscenován více jako vzor pro potenciální mecenáše.

Ve srovnání s výše uvedenými strategiemi získání mecenátu představuje výjimku ojedinělé propojení inscenací Hasištejnského s prostředím vídeňského dvora (polem moci, jak by jej nazval P. Bourdieu). V řadě paratextů se připomíná uznání, které si vydobyl Hasištejnský na budínském dvoře, jeho *palma in poesi* či post rádce Vladislava Jagellonského. Thomas Mitis však označuje v básni adresované císaři Maxmiliánovi, která uvádí sbírku *Farrago poematum*, Hasištejnského přímo za básníka, který byl dosud jako jediný Čech hoden císařského patronátu. Negativní vzta-

žení tohoto verše k přítomnosti (*patria cui nondum similem dedit*) ukazuje, že ve srovnání se strategiemi vůči potenciálním šlechtickým mecenášům postupovali v případě dvora humanisté implicitně a o poznání obezřetněji.<sup>61</sup>

\*\*\*

„*Heros Hassisteinius, Lobcovicenae gloria magna domus*“<sup>62</sup> – tak se o Hasištejnském zmiňuje v roce 1604 Václav Makovec, když nařiká nad aktuálními pohromami, mezi něž počítá i požár Hasištejnského mlýna. Způsoby, jimiž byl inscenován Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic v dílech humanistů poloviny 16. století, jsou z hlediska pozdější humanistické tvorby na českém území zcela ojedinělé. Nejde o to, že by se v následujících desetiletích Hasištejnský stal zcela neznámou figurou. Výpovědi o něm se však v mladších latinských humanistických textech omezují na několik epitet, aniž by byly zapojeny do širších strategií a argumentů.

Na předchozích stránkách jsem se pokusila poukázat na problematiku legitimizačních a sedeidentifikačních diskursů v českém latinském humanismu a na roli, již v nich sehrála inscenace Bohuslava Hasištejnského jakožto „prvního básníka nové doby“. Ačkoliv se jedná o partikulární případ, ukazuje se i při analýze velmi omezeného korpusu textů především nutnost reflektovat podmínky, prostředky, strategie a cíle těchto konkrétních historických reprezentací. Jejich radikální odlišnost snad pomůže zaměřit naši pozornost i k podmínkám, strategiím a cílům naší aktuální reprezentace Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic, k níž přispívá i výstava, která podnítila konání konference a vydání toho sborníku. Přispívá k ní ostatně i sborník sám, poněvadž ani vědecká analýza se neodehrává mimo aktuální jazykové prostředky a společenské či politické rámce. Vztít v potaz podmínky současných interpretací historie nám umožňuje nepodlehnout stále tradovanému příběhu o renesančním zrodu současného, moderního světa a jeho humanistických apoštolech, mezi které byl nezdědka počítán i sám Bohuslav Hasištejnský.

<sup>57</sup> „Alterum est, tanta aviditas coacervandorum librorum, et studium Bibliothecae instrundae, ut non dubitaverit etiam annum pendere salarium Fuggeris, quos ille mercatores Augustanos vocat, hac sola de causa, ut in exercendis suis negociationibus apud peregrinas gentes interim quoque indagarent libros Graecos, et Latinos pro augenda, et locupletanda ipsius Bibliotheca: quem thesaurum, contra morem caeterorum Magnatum patriae, pluris faciebat, quam mille pagos, et plurima auri talenta: quo nomine etiam a Centauris irridebatur, et per contemptum appellatus fuit Latine sapiens.“ Lucubrations 1563, sekundární stránkování tužkou, fol. 2b–3a; „Ipse prospera fruitur valetudine, quam diligentia, et cupiditatum temperantia adptus est. Opibus non parvis abundat, quas no calliditate, non assentatione, non vexationibus, quam his, qui suae sunt ditionis, pecunias imperat,“ Oratio de laudibus nobilissimi ac clarissimi Viri Domini Bohuslai Hassisteinii, Appendix poematum 1570, s. 389.

<sup>58</sup> „O temporum felicitas, / quibus Poetae sic erant / dites, ut aureis suos / donis amicos iuverint. / Nunc ad profanos omnia / sunt devoluta Laicos. / Hi divites, hi nobiles, / et possidentes plurima. / Unius ex his in manu / est hoc, quod aio, poculum.“ Farrago quarta Poematum ab aliquot studiosis poeticae Bohemis scriptorum diversis temporibus ad nobilem, et clariss. virum D. Ioannem Seniorem Hoddeiovinum ab Hoddeiova, et in Rzepice, olim Viceiudicem R. Boemiae, Poetarum Mecoanatem, Praha 1562, fol. 143a. NK sign. 52 G 17.

<sup>59</sup> W. Pick uvádí v paratextu nazvaném „In laudem Domini Bohuslai“: „Quare aliena puto, generis nobilitatem, et generis stemmata, id est longum maiorum ordinem, et vere Craesi divitias tacendas puto: nec ei munera potentem nota esse dicam. Habet enim vir clarissimus Dominus Bohuslaus etc. alia, unde laudetur. Praeclarae illum virum virtutes exornant, eumque immortalem seu perpetuo vivere faciunt. Non eum auri sacra fames tenet, non Idos, Bactra, Gestasque frenandi libido corripuit non denique inanis vexat gloria: verum summam tranquillo animo Musis operam impendit, quod cum plurima, tum et elegantia, et docta eius opera testantur, quorum pars, tanquam ex ergastulo effusa in lucem prodiit, pars iniuste (ut sua pace dicam) carcere mancipatur, quorum nomina non inscius subitico.“ Farrago prima 1562, fol. 5a–5b.

<sup>60</sup> Appendix poematum 1570, fol. Qb.

<sup>61</sup> „Ille Deum que homines canens, exempla reliquit / danda suis: a te cur relegatur, habet. / Nam pede Moeonio fertur, versuque Maronis, / et certat numeris, culte Tibulle, tuis. / Mardaci vero radens, Epigrammate ludens. / Bilbilidem et Flaccum carminis arte refert: / Patria cui nondum similem dedit atque secundum, / vates patrono Caesare dignus erit.“ Farrago poematum 1570, úvodní báseň.

<sup>62</sup> De conflagratione molae, illustris ac magnifici Domini Domini Bohuslai Hassisteinij de Lobkovicz, etc. quae facta est 6. Iunii, Anno 1604 ad eundem Magnificum, memoriae gratia scripsit Venceslaus Makovecius Regino Hradecenus, Praha 1604, fol. Aiiiib, Strahov sign. AA XIV 12, přív. 9.

## *Zusammenfassung*

### ***Musarum et patriae fulgida stella suae. Inszenierungen Bohuslav von Lobkovic und Hassenstein und identitätsstiftende Praktiken der böhmischen Humanisten nach der Hälfte des 16. Jahrhunderts***

**Lucie Storchová**

Im Aufsatz werden die Art und Weise thematisiert, wie der bekannte am Jahrhundertwende wirkende böhmische Humanist, Bohuslav Hasištejnský, in Texten der von Jan Hodějovský d. Ä. geförderten Humanisten in 60er und 70er Jahren des 16. Jahrhunderts inszeniert worden ist, beziehungsweise wie diese Inszenierungen in identitätstiftende und legitimierende Diskurse dieser Gruppe einbezogen und im damaligen literarischen Feld kapitalisiert worden sind. Die Analyse basiert auf Herausgaben der Werke Hasištejnskýs aus dieser Zeit (mit Schwerpunkt auf ihre Paratexte) sowie auf Gelegenheitsdichtung der an Editionen beteiligten Mitglieder der oben genannten humanistischen Gruppe. In der Einleitung werden die Argumentations- und narrativen Strategien der Hasištejnskýs positiven Inszenierungen abgehandelt. Der folgende Teil fokussiert auf ihres Funktionieren in der böhmischen humanistischen Identitätsbildung. Im diesem Zusammenhang werden drei Ebenen thematisiert:

- (i.) erstens ein spezifischer auf dem sog. Agonalprinzip und Ehrgemeinschaftskonzept gegründeter humanistischer Diskurs der Nation (mit einem Bezug auf jüngste Analysen von C. Hirschi);
- (ii.) zweitens eine Funktionalisierung dieses nationalen Diskurses in Exklusions, Inklusions- und Definitionsstrategien der humanistischen Gruppe und des Herausgebers selbst;
- (iii.) drittens eine Verflechtung von humanistischen nationalen und identitätsstiftenden Diskursen, Strategien des Erwerbs vom Mäzenat und der partiellen Autonomisierung der Position der Humanisten gegenüber anderen Akteuren des literarischen Feldes und des Feldes der Macht (mit Rekurs auf die symbolische Soziologie P. Bourdieus und ihre jüngste Operationalisierungen in der Humanismusforschung aus der Feder von A. Schirrmeister).

*Übersetzung der Autorin*